



Esej nr 2

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / dr Paweł Róg
„Związek Harcerstwa Polskiego na emigracji w latach 1939–1990. Zarys problematyki”

dr Paweł Róg

Związek Harcerstwa Polskiego na emigracji w latach 1939–1990. Zarys problematyki

1 września 1939 r. Rzesza Niemiecka zaatakowała Polskę, ponad dwa tygodnie później na tereny Rzeczypospolitej wkroczyli Sowieci. Wojsko Polskie, w obliczu agresji dwóch mocarstw i braku pomocy ze strony Anglii i Francji, zmuszone zostało do kapitulacji.

Po przegranej wojnie obronnej 1939 r. na emigracji znalazło się dużo starszyny harcerskiej, wśród niej członkowie naczelnych władz harcerskich, włącznie z przewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego (dalej: ZHP) Michałem Grażyńskim. 9 października 1939 r. w Paryżu powołał on do życia Naczelny Komitet Wykonawczy ZHP. W jego skład weszli także: generał brygady dr Józef Zając – jako wiceprzewodniczący, harcmistrzyni (dalej: hm.) Maria Kapiszewska oraz harcmistrz (dalej: hm.) Henryk Kapiszewski – kierownik Działu Zagranicznego Naczelnictwa ZHP. Komitetowi miały być podporządkowane struktury harcerskie na okupowanych przez Niemców terenach oraz drużyny działające na emigracji. 13 października 1939 r. Naczelny Komitet ZHP w Paryżu został afirmowany przez prezydenta RP Władysława Raczkiewicza. Po ewakuacji do Wielkiej Brytanii, w dniu 24 grudnia 1940 r. w posiadłości Castlemains koło Douglas w Lanarkshire, odbyło się zebranie 15 członków starszyny z udziałem Michała Grażyńskiego. Na tym spotkaniu ukonstytuował się Komitet Harcerski w Wielkiej Brytanii z siedzibą w Castlemains, którym kierował Grażyński. W jego skład weszła hm. Olga Małkowska, współzałożycielka polskiego skautingu. Kierowała ona tym organem od początku 1941 r., po zdymisjonowaniu przez emigracyjny Rząd RP Grażyńskiego. 21 sierpnia 1942 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zatwierdziło listę członków emigracyjnych władz ZHP, przesłaną przez Małkowską, oraz zmieniło nazwę tego organu na Tymczasowy Komitet Harcerski. W styczniu 1943 r. przeniesiono jego siedzibę do Londynu oraz przyjęto nazwę Komitet Naczelny ZHP na Czas Wojny. Organem wykonawczym Komitetu stało się biuro harcerskie w Londynie, kierowane przez Kazimierza Sabbata, który *de facto* był szefem harcerstwa polskiego poza granicami kraju w czasie II wojny światowej. Biuro kierowało pracą drużyn, które powstały w Wielkiej Brytanii i w innych krajach europejskich, Iraku, Iranie, Palestynie, Egipcie i na pozostałych terenach kolonialnej Afryki oraz w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. Jemu podlegały też hufce harcerskie funkcjonujące w polskiej kolonii Santa Rosa w Meksyku. W 1944 r., dzięki zaangażowaniu księdza Józefa Jarzębowskiego, do organizacji należało tam około 70 zuchów, 180 harcerzy i harcerek.

Po zakończeniu II wojny światowej wielu Polaków nie zdecydowało się na powrót do skomunizowanego kraju. Wśród nich byli instruktorzy i harcerze, którzy mieli w pamięci zesłania w głąb Sowietów oraz życie w łagrach. Powstała więc potrzeba przeorganizowania emigracyjnego harcerstwa, które w tym czasie liczyło 50 tysięcy członków. Z inicjatywy Michała Grażyńskiego, który nominalnie był nadal szefem organizacji, zwołano w terminie

Esej nr 2

od 30 stycznia do 1 lutego 1946 r. w Enghien pod Paryżem Zebranie Kolegium Komitetu Naczelnego ZHP na Czas Wojny. W trakcie obrad wymienione gremium przekształciło się w Zebranie Naczelnej Rady Harcerskiej poza granicami Kraju (dalej: pgK). Podległe temu gremium drużyny harcerzy i harcerek przeformowano na ZHP pgK. Obok męskich i żeńskich hufców, Rada Naczelna powołała do życia Starsze Harcerstwo. W jego skład mieli wejść doświadczeni członkowie organizacji, przede wszystkim żołnierze służący m.in. w jednostkach lotnictwa i marynarki wojennej, Brygadzie Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego i w 1 Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka. Celem nowego elementu związku było szerzenie służby Bogu, Polsce i bliźnim oraz dalsza praca nad sobą. Nadto utrzymanie braterskiego środowiska, zachowanie harcerskiego stylu życia i zwyczajów, by przekazać je młodzieży i środowisku polonijnemu. Jedną z pierwszych spraw, którą zajęło się Starsze Harcerstwo w Anglii, był protest przeciw brytyjskiej Paradzie Zwycięstwa. Zorganizowana została w dniu 8 czerwca 1946 r., bez udziału Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. W paradzie pozwolono uczestniczyć jedynie delegacji polskich lotników, którzy mieli maszerować w grupie Królewskich Sił Powietrznych (Royal Air Force). Władze brytyjskie wysłały natomiast zaproszenie do Warszawy dla Ludowego Wojska Polskiego. Protest Starszego Harcerstwa, którego inicjatorem był hm. Sabbat, miał wymiar symboliczny i polegał na opuszczeniu Londynu w dniu parady. W tym czasie członkowie organizacji wzięli udział w wyprawie żeglarskiej po rozlewiskach rzek hrabstwa Norfolk.

Do 1949 r. ZHP pgK funkcjonowała na zasadzie autonomicznych organizacji w Wielkiej Brytanii, we Francji, w Belgii, Niemczech, Danii, Norwegii oraz na Bliskim Wschodzie. Fragmentaryczne dane nie pozwalają na określenie, ile osób należało do harcerstwa w wymienionych miejscach. Wiemy jedynie, że do organizacji w Wielkiej Brytanii należało 1435 osób, a w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec 6230 osób.

W 1951 r. przekształcono strukturę organizacyjną ZHP pgK, dostosowując ją do sytuacji w polskiej diasporze. Od tego czasu dzielił się na siedem okręgów: w Argentynie, Australii, Belgii, Kanadzie, USA i Wielkiej Brytanii. Nowym przewodniczącym związku w marcu 1953 r. został wybrany hm. Stanisław Sielecki, który wcześniej kierował organizacją na Wschodzie. Na funkcję Sekretarza Generalnego został wybrany hm. Ryszard Kaczorowski, a Starszym Harcerstwem kierował hm. Kazimierz Sabbat.

Główna misja organizacji w dalszym ciągu polegała na kultywowaniu polskości i patriotyzmu wśród kolejnych pokoleń emigrantów. Związek Harcerstwa poza granicami Kraju w wielu przypadkach był więc namiastką Polski. Dlatego stał się obok Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, założonego w 1946 r. w Londynie, największą polską emigracyjną organizacją patriotyczno-niepodległościową.

Tak było w wielu miejscach na świecie, m.in. w Argentynie. Przykładowo, w latach pięćdziesiątych członkowie Kręgu Starszego Harcerstwa „Wędrownych Zniczy” z Buenos Aires zorganizowali wiele imprez dla Polonii tam mieszkającej. Cyklicznie urządzano „Kaziuki Wileńskie” i „Wieczór młodzieżowy”. Krąg prowadził świetlicę, w której dzieci i młodzież uczyły się piosenek harcerskich oraz tańców ludowych. Stałym elementem pracy były wykłady popularnonaukowe, na których poruszano tematy związane z aktualną sytuacją polityczną w Polsce i na świecie, historią, literaturą i kulturą narodową.

Esej nr 2

Sytuacja międzynarodowa i okoliczności powstania zmusiły związek do artykułowania w praktyce stanowiska jednoznacznie antykomunistycznego. Organizacja, w duchu patriotyczno-niepodległościowym, działała wśród młodzieży emigracyjnej. W 1948 r. emigracyjne środowisko polonijne we Francji, we współpracy z ZHP pgK, „stoperowało” plan zorganizowania kolonii letnich przez działaczy PPR, przebywających w tym kraju. Związek przygotował wypoczynek letni pod namiotami dla dzieci, nienależących do harcerstwa, w ośrodku Stella-Plage. Instruktorzy ZHP pgK zwalczali tzw. „czerwone harcerstwo”, które powstało na fali popularności partii komunistycznych w Europie Zachodniej. Pseudoharcerstwo najprężniej funkcjonowało we Francji i w Belgii. W tych krajach tłumaczono młodzieży polonijnej, że rząd warszawski uznaje badenpowellovskie harcerstwo za ruch „reakcyjny”, a w Polsce próbuje się, poprzez naciski i szykany, zmienić ideowy charakter organizacji. Zdarzały się także epizody pracy emigracyjnego harcerstwa z młodzieżą mieszkającą w kraju. Przykładowo, dzięki współpracy z Polskim Czerwonym Krzyżem oraz duńskim Red Barnet, harcerstwo polonijne w Danii zorganizowało w 1946 r. w tym kraju obóz dla dzieci ze zrujnowanej Warszawy. Do stolicy Polski powróciły jako harcerze i harcerki.

Związek Harcerstwa Polskiego poza granicami Kraju, oprócz umacniania polskości wśród swych członków i Polonii, deklarował także lojalność wobec krajów zamieszkania. Za przykład takiej postawy może posłużyć zorganizowany przez argentyńskie struktury ZHP pgK Złot Tysiąclecia. Odbył się w Miramar w dniach od 4 do 12 lutego 1967 r. Akcentem symbolizującym przywiązanie polskiej diaspory do nowej ojczyzny było złożenie wieńca pod pomnikiem narodowego bohatera Argentyny gen. José de San Martína. Przejawem integracji z krajami zamieszkania była także edukacja tamtejszych społeczeństw z zakresu wkładu Polaków w zwycięstwo nad Niemcami w trakcie II wojny światowej. W maju 1954 r. ZHP pgK zorganizował w Stanach Zjednoczonych w Los Angeles manifestację z okazji dziesiątej rocznicy zdobycia Monte Cassino. Obchodom towarzyszyła akcja medialna w prasie i telewizji amerykańskiej.

W 25. rocznicę zwycięstwa na Monte Cassino, ZHP pgK zorganizował I Światowy Złot organizacji. Odbył się on w dniach od 7 do 21 sierpnia 1969 r. u podnóża klasztoru, który stał się symbolem męstwa polskich żołnierzy w czasie II wojny światowej. Do Cassino przyjechało 1150 harcerzy i harcerek ze Stanów Zjednoczonych, z Kanady, Francji, Australii, Wielkiej Brytanii i Argentyny. Uroczystości patriotyczne oraz obecność młodzieży polonijnej, w tym właśnie miejscu, przypomniały Włochom o udziale Polaków w zwycięstwie nad III Rzeszą. Dlatego harcerze i harcerki zorganizowali w dniu 10 sierpnia tego roku ognisko dla mieszkańców Cassino, które było nagrywane przez reporterów Radia Wolna Europa.

Wzorem przedwojennego harcerstwa ZHP pgK bardzo akcentowało swój związek z chrześcijaństwem, a szczególnie z katolicyzmem. Rada Naczelna w dniu 19 kwietnia 1953 r. usankcjonowała przywiązanie do religii w następującej uchwale: „Związek Harcerstwa Polskiego zgodnie ze swoimi założeniami, stojąc wiernie i bez zastrzeżeń przy katolickim Kościele i jego hierarchii, zawsze kieruje się w swym działaniu zasadami nauki Jezusa Chrystusa i wskazaniem Stolicy Apostolskiej”. Integralną więc częścią funkcjonowania polonijnego harcerstwa była nauka i liturgia katolicka. Przykładowo, w 1960 r. w trakcie Złotu w Lilford Park, z okazji pięćdziesięciolecia harcerstwa, o. Augustyn Dzida – franciszkanin z Manchesteru codziennie odprawiał mszę świętą dla harcerzy. Wielkim echem wśród emigracyjnych harcerzy odbiła się wiadomość o wyborze Karola Wojtyły w październiku 1978 r. na papieża. Jan Paweł II zyskał sympatię polskich emigracyjnych skautów, którzy tym bardziej chętnie i publicznie deklarowali przynależność do kościoła. Związek katolicyzmu z emigracyjnym harcerstwem dodatkowo cementował fakt, iż władze PRL oficjalnie szerzyły ateizm oraz zwalczały Kościół katolicki w Polsce.

Esej nr 2

Wybicie się Polski na pełną niepodległość na przełomie 1989/1990 i zakończenie okresu zimnej wojny doprowadziło do przewartościowania celów organizacji emigracyjnych. Sygnał do tej zmiany dał prezydent RP na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski, który zrzekł się w dniu 22 grudnia 1990 r. władzy i przekazał swoje insygnia prezydentowi Lechowi Wałęsie.

W emigracyjnym harcerstwie pojawiły się głosy, iż należy się połączyć z jedną z niezależnych organizacji działających w kraju. Niektórzy projektowali związek z niezależnym Związkiem Harcerstwa Polskiego, a inni ze Związkiem Harcerstwa Rzeczypospolitej. Większość działaczy emigracyjnego ruchu skautowego jednak odrzuciła powyższe propozycje i organizacja funkcjonowała i nadal działa niezależnie.

Rozpad Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich pod koniec 1991 r. doprowadził do powstania niezależnych państw narodowych na „zgliszczach” imperium. W niektórych z nich powstało harcerstwo polonijne, które organizacyjnie i materialnie wspierane jest przez ZHP pgK. Działa ono na terenie Łotwy, Litwy, Białorusi, Mołdawii oraz Kazachstanu.

Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku w ZHP pgK kładzie się większy nacisk na wychowanie w duchu polskości, rzetelną pracę na rzecz kraju przebywania oraz ojczyzny przodków i wierność skautowym ideałom. Integracja Polski z Unią Europejską w maju 2004 r., która wywołała kolejne fale emigracji zarobkowej do krajów wspólnoty, doprowadziła do wzrostu liczebności ZHP pgK oraz powstania nowych struktur organizacyjnych. Współcześnie działają one w ramach okręgów w Argentynie, Australii, Francji, Irlandii, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii oraz w formie jednostek na terenie Austrii, Holandii i Szwecji. Należy pamiętać, iż istnieją także inne polonijne stowarzyszenia harcerskie, które nie podlegają ZHP pgK. Taką organizacją przykładowo jest Harcerstwo Polskie w Republice Czeskiej.